

4. «Мені це непотрібно» – Зеленський про лобістів у США. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-lobisty-ssha/30090497.html> (дата звернення: 13.04.2020).
5. Відбілювання Порошенка або України: чиї інтереси будуть відстоювати американські лобісти? URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/politics/2017-01-15/otbelivanie-poroshenko-ili-ukrainyi-chi-interesy-budut-otstaiivat-amerikanskie-lobisty/9508> (дата звернення: 13.04.2020).
6. Erin Duffin. Total lobbyingspending U.S. 1998–2019. *Statista, Politics & Government*. Mar 4, 2020. URL: <https://www.statista.com/statistics/257337/total-lobbying-spending-in-the-us/> (дата звернення: 14.03.2020).
7. Holman Craig, Luneburg William. Lobbying and transparency: A comparative analysis of regulatory reform, 20 March 2012. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/iga.2012.4> (дата звернення: 14.03.2020).
8. Recommendation of the Council on OECD Legal Instruments Principles for Transparency and Integrity in Lobbying. OECD. 2020 URL: <https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/256/256.en.pdf> (дата звернення: 15.03.2020).

В. В. Латышева. Международный опыт лоббизма как способ обеспечения представительства интересов. – Статья.

Аннотация. В статье рассмотрены роль и значение лоббирования интересов при решении проблем, связанных с лоббистской практикой и ее влиянием на процесс принятия политических и управленческих решений. Исследован международный опыт лоббирования интересов на примере Соединенных Штатов Америки и ведущих европейских стран.

Ключевые слова: лоббирование интересов, международный опыт, правовое регулирование, государственная регистрация лоббистской деятельности.

V. Latysheva. International lobbying experience as a way of ensuring representation of interests. – Article.

Summary. The article deals with the role and importance of lobbying interests in solving problems related to lobbying practice and its influence on political and managerial decision-making. The international experience of lobbying interests on the example of the USA and leading European countries is investigated.

Key words: lobbying interests, international experience, legal regulation, state registration of lobbying activities.

УДК 94 (477) «1960»: 316.343.652

Д. І. Малезжик

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії та філософії історії

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ЛІТЕРАТУРНОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ РАДЯНСЬКІЙ СОЦІАЛІСТИЧНІЙ РЕСПУБЛІЦІ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1960-Х РОКІВ

Анотація. У статті розглянуто основні причини та шляхи реалізації репресивної політики проти представників літературної інтелігенції радянської України у другій половині 1960-х років. Простежено наслідки репресій для розвитку культури України. Встановлено, що репресії мали вибіркового характеру і спрямовувались насамперед проти представників покоління шістдесятників.

Ключові слова: репресії, літературна інтелігенція, ідеологічна кампанія, застій, пропаганда.

Половинчастість і непослідовність хрущовської відлиги, а також зміна політичного керівництва в Союзі Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) спричинили в середині 1960-х рр. перехід до політики неосталінізму та відродження практики політичних репресій. Активізація національно-культурного життя в Україні, зародження політичних ідей серед окремих представників шістдесятників, які головну увагу приділяли вирішенню суспільно-політичних проблем, зокрема протистояли політиці тотальної ідеологізації творчого життя, викликали адекватну реакцію керівників партійно-радянського апарату. Водночас переслідування опозиції на тлі боротьби з «пережитками українського буржуазного

націоналізму», утвердження курсу на «зближення націй» розглядалося ним не лише як покарання незгодних, а й як своєрідний засіб впливу на суспільну свідомість.

Різні аспекти репресивної політики радянської влади проти творчої інтелігенції в період стагнації знайшли відображення у працях вітчизняних істориків О. Бажана [1–2], В. Барана [3], В. Даниленка [13], Г. Касьянова [7], Н. Кіндрачук [8], А. Русначенка [10] та ін. Проте комплексна наукова робота з питань репресій проти літераторів відсутня, чим посилюється актуальність даної розвідки.

Метою статті є висвітлення передумов, перебігу та методів політичних репресій проти українських літераторів у другій половині 1960-х рр.

Прихід до влади Л. Брежнєва не відразу позначився на культурному житті країни. Протягом певного періоду література і мистецтво продовжували розвиватись за традиціями періоду відлиги, особливу активність виявляла творча молодь. Водночас зміцнилися сподівання на покращення становища української мови, про що свідчать листи до партійного керівництва та виступи членів Спілки письменників України І. Дзюби, Г. Донця, Ю. Назаренка, Т. Франка й ін. [13, с. 52].

До того ж у партійній верхівці тривало протистояння лібералів і консерваторів, зокрема в питаннях розвитку культури. На початку 1965 р. газета «Правда» опублікувала статтю О. Рум'янцева «Партія та інтелігенція», у якій знайшли відображення погляди ліберальної частини партійного керівництва та висунуто положення про пріоритет загальнонародських принципів у мистецтві [3, с. 255]. Однак ця позиція не стала дороговказом для державної політики у сфері мистецтва, натомість починається політична реакція радянського режиму.

Уже в серпні – вересні 1965 р. в Україні відбулась низка арештів, у результаті яких до слідчих ізоляторів Комітету державної безпеки (далі – КДБ) потрапили 24 найактивніші учасники українського національного руху [11, с. 343]. Одним із головних об'єктів терору та репресій стала переважно молода мистецька еліта руху шістдесятників, серед яких і письменник та літературний критик І. Світличний та письменник і перекладач С. Караванський.

Протестуючи проти русифікації навчальних закладів, останній опублікував самвидавну статтю «Про одну політичну помилку», за яку письменника заарештовують. Він надсилає протест у всі офіційні органи і вручає відповідні листи консулам Польщі та Чехословаччини. Попри відсутність формальних приводів для ув'язнення, С. Караванський без суду й слідства за постановою Генпрокурора СРСР Р. Руденка був відправлений досиджувати 25-річний термін ув'язнення (майже 9 років), яке потім продовжили ще на 5 років [15, с. 284].

Одним із перших наслідків політичних процесів проти літераторів стало замовчування їхньої творчості, штучне усунення низки письменників від літературного життя. За таких умов одні з них писали переважно «у шухляду», інші опановували перекладацьку справу, наприклад, І. Світличний та В. Шевчук. Натомість поряд з офіційною літературою існував опозиційний «самвидав», який давав можливість вільному творчому вияву.

Своєрідною вказівкою для розгортання подальшої критики митців стала поява статті В. Бойченка «Партійні організації та ідеологічне загартування творчої інтелігенції» у журналі «Комуніст України». Її автор, секретар Київського міськкому Комуністичної партії України (далі – КПУ), критикував окремі партійні організації за те, що приділяли мало уваги ідейному загартуванню творчих працівників, особливо літературної, мистецької молоді, водночас засуджуючи «ідейно шкідливі» твердження І. Дзюби, В. Стуса та Л. Костенко [3, с. 261].

Негативну оцінку творчості молодих літераторів дав і перший секретар Центрального комітету (далі – ЦК) Ленінського комуністичного союзу молоді України (далі – ЛКСМУ) Ю. Єльченка у виступі на V з'їзді письменників України в 1966 р., окремо наголосивши на мотивах песимізму й аполітичності [3, с. 264].

Посилюється робота КДБ із відстеження громадської діяльності митців. Так, у 1965 р. за поетичну творчість відраховано з Київського державного університету М. Холодного [13, с. 164].

Водночас спецслужби ретельно стежили за громадськими заходами, у яких брали участь письменники. Так, 23 травня 1966 р. у повідомленні КДБ при Раді Міністрів (далі – РМ) Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) до ЦК КПУ про зібрання української інтелігенції біля пам'ятника Т. Шевченкові в Києві відзначалось, що на ньому були присутні І. та Н. Світличні, М. Холодний, які читали громадську поезію Л. Костенко та В. Симоненка [13, с. 166]. Також повідомлялось про намір мистецької інтелігенції організувати покладання квітів до могили М. Грушевського на Байковому цвинтарі у зв'язку зі 100-річчям із дня його народження [13, с. 168].

Водночас розгортається репресивна кампанія проти творчої інтелігенції. Одним із перших об'єктів терору та репресій стала переважно молода письменницька еліта руху шістдесятників, зокрема І. Світличний та І. Дзюба. Здійснюючи ідеологічне обґрунтування репресій, політичне керівництво республіки докладало чимало зусиль і до підготовки та проведення в 1966 р. сумнівних судових процесів над шістдесятниками.

Значний резонанс у письменницькому середовищі викликав судовий процес у Львові над М. та Б. Горинями, М. Зваричевською, М. Осадчим, що відбувся 13–18 квітня 1966 р. На захист підсудних виступили письменники Р. Братунь, І. Вільде, В. Гжицький, І. Дзюба, І. Драч, Р. Іванчук, Л. Костенко, Р. Лубківський, М. Холодний [12, с. 801].

За виготовлення самвидавної літератури до п'яти років виправно-трудоих таборів суворого режиму був засуджений письменник-початківець, брат відомого українського літератора В. Шевчука, працівник Львівської друкарні А. Шевчук [12, с. 802].

Після завершення судових процесів силові структури вдаються до застосування ідеологічно-адміністративного терору проти знайомих і друзів ув'язнених, які були причетні до суспільного руху.

Нова широка антиукраїнська кампанія здійснювалась в республіці відповідно до постанови президії ЦК КПУ від 11 травня 1966 р., ухваленої на основі інформації Верховного Суду УРСР, Прокуратури УРСР та КДБ при РМ УРСР про «пожвавлення націоналістичних елементів» [2, с. 75]. Відповідні організації та установи визначили цілу низку заходів, спрямованих на покращення ідейно-виховної роботи, піднесення рівня ідеологічного навчання.

У Спільці письменників України «ідеологічна проробка» завершилась виключенням із КППС Ю. Назаренка, оголошенням суворої догани із занесенням до облікової картки І. Драчу, «громадським судом» членів Спільки письменників України (далі – СПУ) І. Немировича, С. Тельнюка, Г. Бойка, І. Гончаренка, Ю. Петренка, Л. Костенко, Б. Антоненка-Давидовича, І. Дзюби й ін. [3, с. 258].

Партійні збори Львівського відділення Спільки письменників України піддали жорсткій критиці членів КППС письменників Р. Іванчука та Я. Стецюка [12, с. 803].

Каральні заходи проти інтелігенції очолювали центральні та місцеві партійні органи, а також створені відповідно з постановою ЦК КППС від 17 червня 1967 р. П'яте управління КДБ при Раді Міністрів СРСР, п'ять управлінь, відділи та відділення регіональних органів державної безпеки [1, с. 75].

Партійний нагляд доповнювався відомчим, який здійснювали міністерства, творчі спілки тощо. Одним із дієвих елементів переслідування письменників стає цензура. Кожний матеріал, перш ніж потрапити до читача, проходив ретельну перевірку на «ідейну чистоту» та «політичну благонадійність». Лише протягом 1966 р. в матеріали, підготовлені до друку у СРСР, органи цензури внесли понад 500 зауважень політико-ідеологічного порядку, а серед лідерів були працівники українського управління. Наприклад, внесено виправлення у книгу П. Загребельного «День для майбутнього», у якій описано табір у Великих Луках, де утримувались колишні радянські військовополонені [3, с. 283].

Навесні 1968 р. почалося справжнє цькування видатного українського письменника Олеса Гончара. На початку року журнал «Вітчизна» опублікував його роман «Собор», тоді ж цей твір вийшов у першому номері нової серії «Романи й повісті». Проте перший секретар Дніпропетровського обкому партії О. Ватченко, «впізнавши» себе в романі та заручившись підтримкою Л. Брежнєва, виступив із різкою критикою «Собору» на пленумі ЦК Компартії України [3, с. 343].

О. Ватченко назвав роман «ідейно порочним», «шкідливим, пасквільним твором» [10, с. 360]. Його, по суті, підтримав у своїй заключній промові П. Шелест, хоча безпосередньо автора не звинувачував. Більше ніхто з учасників пленуму не торкнувся цього питання, оскільки взагалі на ньому йшлося про поліпшення партійної інформації, проведено кадрові зміни: замість А. Скаби секретарем ЦК обрано Ф. Овчаренка. Проте позиції О. Ватченка виявилось достатньо для засудження роману за «ідейні прорахунки», а потім майже двадцятирічного замовчування [9, с. 79].

Тоді ж ідейної критики зазнав закарпатський письменник І. Чендей, збірка якого «Березневий сніг» вийшла друком у 1968 р. Літературний критик Г. Сивокінь високо оцінив творчість письменника, водночас зауваживши, що автор повісті тяжіє до минулого, що є анахронізмом і втечею від дійсності. Цього зауваження виявилось досить для того, щоб закарпатські газети почали писати про наклеп літератора на радянську дійсність, друкувати статті й листи про «ідейні хиби» повісті [13, с. 806].

Письменник майже на десять років був відлучений від активного літературного життя, не мав можливості публікувати свої твори. Наприкінці 1960-х рр. від активної літературної діяльності усунуто М. Вінграновського, Ю. Щербака, І. Жиленко, В. Шевчука [5, с. 159]. Такий нагляд за культурою,

за ідейним змістом творів письменників свідчив про посилення консерватизму і про цілковиту відмову від принципів відлиги.

Для посилення цензурної політики ЦК Компартії України домігся від президії Спілки письменників України рішення про зміщення деяких редакторів літературно-художніх, громадсько-політичних і наукових журналів та призначення на ці посади політично доцільних письменників і критиків [4, с. 157]. Наприклад, головним редактором журналу «Вітчизна» став член президії, заступник голови СПУ Л. Дмитерко, який тривалий час виявляв лояльність до влади. Журнал «Радянське літературознавство» очолив літературний критик, член президії СПУ Л. Новиченко, а відповідальним редактором часопису «Дніпро» був призначений член Президії СПУ О. Підсуха. Лише завдяки підтримці керівництва СПУ на певний час вдалося втриматись редактору газети «Літературна Україна» П. Загребельному [12, с. 804–805].

За причетність до підтримки творчої інтелігенції в судових процесах 1965 р. було вирішено посилити кадрову політику журналу «Жовтень». 14 жовтня 1965 р. у Львівському обкомі КПУ відбулось обговорення часопису та його редактора Р. Братуня. У виступах було засуджено критичні статті Б. Гориня, М. Ільницького та М. Косіва [4, с. 96]. Секретар з ідеології ЦК КПУ А. Скаба погодився зі звільненням Р. Братуня від обов'язків відповідального редактора журналу, а також зобов'язав Спілку письменників України і Львівський обком партії «зміцнити редколегію «Жовтня» кваліфікованими, політично зрілими кадрами» [12, с. 805].

Тривало посилення контролю і над іншими видавництвами. Так, видавництва «Молодь» і «Радянський письменник» отримали вказівку у відділі культури ЦК КПУ про недоцільність видання рукописів київських літераторів М. Воробйова, В. Голобородька, Н. Кир'ян. За вказівкою органів держбезпеки УРСР із директорами видавництв весною 1969 р. у відділі культури ЦК КПУ була проведена роз'яснювальна бесіда «про недоцільність видання згаданих рукописів, оскільки вони складаються із творів, далеких за своєю тематикою від актуальних проблем сучасного життя» [12, с. 805].

Після подій «Празької весни» з'являється постанова ЦК КПРС «Про підвищення відповідальності керівників органів преси, радіо, телебачення, кінематографії, закладів культури та мистецтва за ідейно-політичний рівень публікованих матеріалів і репертуару», ухвалена в січні 1969 р. Вона визначала персональну відповідальність керівників організацій, установ, редакторів за політичний зміст виданих творів, ідейну якість репертуару [3, с. 283].

Жорсткий контроль над літературно-мистецьким життям неминуче посилював догматизм, збіднював духовне життя, призводив до своєрідного роздвоєння літератури та мистецтва, до появи позаофіційного самвидаву. Замість справжньої свободи слова існувало право на свободу слова, яким можна було скористатися тільки тоді і такою мірою, коли і наскільки дозволяли ідеологічні чиновники. Крім того, потрібно враховувати, що будь-яка заборона, яка виходила з вищого партійного керівництва, значно посилювалася на місцях, що було примітною рисою ідеологічного життя ще із часів сталінщини.

Водночас триває процес законодавчого оформлення репресивної політики. Так, пропозиції голови КДБ при Раді Міністрів УРСР В. Нікітченка було покладено в основу постанови ЦК КПУ від 3 березня 1969 р., яка вказувала творчим спілкам, особливо Спілці письменників України, на низький ідейний рівень мистецьких творів, ворожі випадки окремих творчих працівників проти партії і держави [13, с. 807]. На виконання цієї постанови було реорганізовано секретаріат СПУ, який звинувачувався в недостатній ефективності керівництва літераторами.

Отже, згорання ліберальних реформ М. Хрущова і наступ консерваторних сил негативно позначились на політичному та духовному житті в Україні. Своєрідною реакцією радянської влади на пожвавлення громадської активності творчої інтелігенції стали політичні репресії, які були організовані проти найактивнішої частини мистецького середовища. Репресивна політика була організована каральними та партійно-державними органами і нормативно обґрунтована боротьбою проти політично неблагонадійних осіб. Водночас суттєво зростав контроль цензури за ідейно-політичним змістом друкованої продукції, творів мистецтва, матеріалів радіо- і телепередач.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бажан О. Індустрія знищення інакодумства в Україні (кінець 1950-х – 80-ті рр.). *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. 2000. Т. 18 : Історичні науки. С. 74–80.
2. Бажан О., Данилюк Ю. Опозиція в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.). Київ : Рідний край, 2000. 616 с.

3. Баран В. Україна: новітня історія (1945–1991 рр.). Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. 670 с.
4. Голубець О. Між свободою і тоталітаризмом: Мистецьке середовище Львова другої половини ХХ століття. Львів : Академічний експрес, 2001. 173 с.
5. Заплотинська О. Нонконформістська інтелігенція в офіційному дискурсі 1960-х рр.: механізм формування громадської думки. *Інтелігенція і влада*. 2006. Вип. 6. С. 58–66.
6. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956–1987). Харків : Фоліо, 2003. 144 с.
7. Касьянов Г. Незгодні: українська інтелігенція в русі опору 1960–80-х років. Київ : Либідь, 1995. 224 с.
8. Кіндрачук Н. Вияв нонконформізму у середовищі української творчої інтелігенції 60-х – 70-х рр. ХХ ст. *Галичина*. 2016. Ч. 28. С. 126–132.
9. Коваль В. «Собор» і навколо собору. Київ : Молодь, 1989. 272 с.
10. Національні відносини в Україні у ХХ ст. : збірник документів і матеріалів / упор. М. Панчук та ін. Київ : Наукова думка, 1994. 558 с.
11. Політична історія України ХХ століття : у 6-ти т. Т. 6: Від тоталітаризму до демократії (1945–2002) / кер. т. : О. Майборода. Київ : Генеза, 2003. 696 с.
12. Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ–ХХ ст. : історичні нариси / відп. ред. В. Смолій. Київ : Наукова думка, 2002. 952 с.
13. Політичні протести й інакодумство в Україні (1960–1990): документи і матеріали / упор. В. Даниленко. Київ : Смолоскип, 2013. 736 с.
14. Русначенко А. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х – початок 1990-х років. Київ : Видавництво імені Олени Теліги, 1998. 720 с.
15. Рух опору в Україні: 1960–1990. Енциклопедичний довідник. Київ : Смолоскип, 2012. 804 с.

Д. И. Малезжик. Политические репрессии против литературной интеллигенции Украинской Советской Социалистической Республики во второй половине 1960-х годов – Статья.

Аннотация. В статье рассматриваются основные причины и пути реализации репрессивной политики относительно представителей литературной интеллигенции советской Украины во второй половине 1960-х годов. Прослеживаются последствия репрессий для развития культуры Украины. Подытожено, что репрессии организовывались прежде все против представителей поколения шестидесятников.

Ключевые слова: репрессии, литературная интеллигенция, идеологическая кампания, застой, пропаганда.

D. Malezhyk. Political repressions of writers of the Ukrainian SSR in the 2nd half of 1960^s. – Article.

Summary. The article deals with the analysis of the main causes and ways of realization of ideological pressure on artistic intelligentsia of Soviet Ukraine during the 2nd half of 1960^s. The main attention has been paid to the consequences of political and ideological campaigns for Ukrainian culture.

Key words: repressions, writers, ideological campaign, Stagnation, propaganda.

УДК 37.01

А. О. Міляшевич

кандидат педагогічних наук,

КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

м. Дніпро, Україна

ПОЕТАПНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНОГО МИСЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ВОКАЛІСТІВ

Анотація. У статті сформовані та повною мірою розкриті чотири етапи формування художньо-образного мислення студентів-вокалістів і викладачів співу. Запропонована методика має свої особливі переваги над відомими існуючими, адже вихідним моментом є комплекс природних даних і здатність до навчання співу учня, а не одні лише методичні прийоми вчителя. Аналізується поступове опанування професійної майстерності та навичок самостійної роботи у студентів, здатність до самоаналізу і критичної самооцінки, висока мобільність у непередбачених ситуаціях

Ключові слова: художньо-образне мислення, творчий процес, інформаційно-когнітивний аспект, педагогічні методи, креативність, креативне виховання, тьюторський супровід.